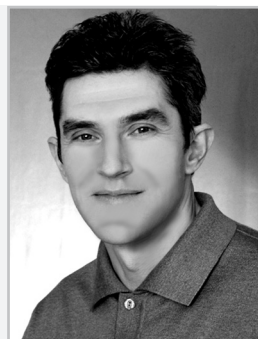

УДК 321.64

Ю. В. Мацієвський

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології,
Національний університет «Острозька академія», Україна
yurii.matsiievskiy@oa.edu.ua

СИЛА НАРОДУ ЧИ СИЛА ВЛАДИ: порівняння кризи 2004-го та 2014 років в Україні

Анотація. У статті запропоновано пояснення причин, які зумовили тривале виживання режиму в Україні в період кризи кінця 2013-го – початку 2014 рр., але призвели до його швидкого падіння у 2014 р. Спираючись на теорії збереження та зміни гібридних режимів, автор стверджує, що масова мобілізація є необхідною, але недостатньою умовою падіння режиму. Порівняння подій 2004-го і 2014 рр. в Україні показує, що організаційний потенціал влади на початку кризи виявився вищим, ніж зовнішній демократичний тиск та «сила народу». Лише після третьої невдалої спроби силового розгону Майдану владна вертикаль розкололася, що призвело до створення нової парламентської більшості й фактичної втрати влади президентом України В. Януковичем.

Ключові слова: виживання режиму, падіння режиму, В. Янукович, Україна, криза.

Ю. В. Мацієвський

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології,
Національний університет «Острозька академія», Україна**СИЛА НАРОДА ИЛИ СИЛА ВЛАСТИ:****сравнение кризиса 2004-го и 2014 годов в Украине**

Аннотация. В статье предложено объяснение причин, которые обусловили длительное выживание режима в Украине в период кризиса к. 2013-го – нач. 2014 года, но привели к его быстрому падению в 2014 году. Опираясь на теории сохранения и изменения гибридных режимов, автор утверждает, что массовая мобилизация является необходимым, но недостаточным условием падения режима. Сравнение событий 2004-го и 2014 гг. в Украине показывает, что организационный потенциал власти в начале кризиса оказался сильнее внешнего демократического давления и «силы народа». Лишь после третьей неудачной попытки силового разгона Майдана властная вертикаль раскололась, что привело к созданию нового парламентского большинства и фактически потере власти президентом В. Януковичем.

Ключевые слова: выживание режима, падение режима, В. Янукович, Украина, кризис.

Yuri V. Matsiyevskiy

PhD (Politics), Associate Professor, Ostroh Academy National University, Ukraine
2 Seminarska St., Ostroh, 35800, Ukraine**PEOPLE'S POWER VS AUTHORITY POWER: COMPARING 2004 AND 2014 POLITICAL CRISES IN UKRAINE**

Abstract. *Introduction.* Why has V. Yanukovich been long able to survive, while L. Kuchma failed? *Purpose.* This paper seeks to locate the factors leading to the downfall of the Kuchma's regime in Ukraine in 2004 in comparison to the extended regime survival in 2013-2014. *Methodology & Result.* Drawing on the political science theories of survival and change of hybrid regimes, the author argues that the mass mobilization is a necessary but not a sufficient condition for the collapse of an autocrat. Comparing the two crisis episodes of 2004 and 2014 in Ukraine by using ten indicators, the author argues that the regime's organizational capacity initially was higher than both Western democratic pressure and 'people's power'. *Conclusion.* Only after the third violent attempt to disperse Maidan had failed, the 'power vertical' collapsed which led to the creation of a new parliamentary majority and effective loss of power by the incumbent.

Keywords: regime survival; regime collapse; V. Yanukovich; crisis; Ukraine.

Постановка проблеми. Масштабні політичні кризи вибухають в Україні приблизно раз у десять років, причому кожна наступна є гострішою, ніж попередня. Проте, якщо кризи 1994-го і 2004 рр. тягли за собою швидку зміну влади, то криза кінця 2013-го – початку 2014 р. – ні. До цього часу вибори, хоч би які недосконалі, були важливим інституційним механізмом як подолання криз, так і зміни влади в Україні. Але відсутність виборів ще не дає повної відповіді на питання, чому В. Янукович зміг утримувати владу довше, ніж Л. Кучма.

Мета статті – на основі параметрального порівняння кризи 2004-го і 2013–2014 рр. виявити фактори, які вплинули на тривалу боротьбу режиму за своє виживання у 2014 р., але призвели до його швидкого падіння у 2014 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі є кілька пояснень, які можуть пролити світло на поставлену проблему. Наприклад, Генрі Хейл (Hale, 2005) стверджує, що зміна правлячих осіб на пострадянському просторі зумовлена «кризою спадкоємництва» (succession crisis), яка настає тоді, коли чинний президент у сприйнятті оточення перетворюється на «кульгаву качку» [1]. Йдеться про те, що в певний момент владні еліти перестають вбачати у президенті «патрона», здатного продовжити своє перебування при владі або запропонувати наступ-

ника. Найбільш уразливим глава держави стає в період виборчого циклу. Тоді оточення починає шукати нового «патрона», який і приходиться до влади.

Інше пояснення причин виживання недемократичних лідерів пропонує теорія динаміки гібридних режимів С. Левітські та Л. Вея (Levitsky & Way, 2010), яка, зокрема, каже, що за умови середнього чи значного організаційного потенціалу влади й середнього західного демократичного тиску гібридні режими залишаються нестабільними, але виживають [2, р. 23–24.]. За оцінками автора, організаційний потенціал влади за роки президентства В. Януковича зріс і перебував на рівні вище середнього, а західний демократичний тиск залишався на рівні нижчому від середнього [3]. Станом на 2004 р. організаційний потенціал влади в Україні був нижчим, ніж у 2013 р., а можливості Заходу здійснювати тиск на режим були вищими, ніж у 2013 р., що за масових протестів призвело до зміни влади. Захід мав змогу посилити свій тиск на президента та його оточення через механізм персональних санкцій, але США і ЄС надто довго зволікали з їх запровадженням. Причини такої позиції будуть пояснені далі.

Деякі автори – Барбара Геддес (Geddes, 1999) [4], Андреас Шедлер (Shedler, 2009) [5, р. 4], Майкл Макфол (McFaul, 2005) [6, р. 7] – звертають увагу на такі фактори

виживання режиму, як «вертикальні загрози», «горизонтальні загрози» і наявність чи відсутність виборів.

Тепер поглянемо як наведені вище пояснення та фактори виявляють себе в теперішній ситуації.

Основні результати дослідження. У цілому політичну кризу 2004 року, так само, як і 2013–2014 рр., добре пояснює актороцентрична теорія Г. Хейла (Hale, 2005). Перед В. Януковичем, на відміну від Л. Кучми, не стояла проблема продовження повноважень чи пошуку наступника. Криза 2013 р. на відміну від кризи 2004 р. вибухнула не в кінці, а в середині першого терміну президентства В. Януковича. Незважаючи ні на протистояння всередині владного угруповання («Сім'я» – з одного боку, та груп Р. Ахметова і Д. Фірташа та С. Львовичкіна – з другого), ні на масові протести, у сприйнятті владної еліти Янукович залишався повноправним «патроном» аж до третьої невдалої спроби силового розгону Майдану (19–20 лютого 2014 р.). Лише після цього оточення президента побачило серйозну внутрішню (революція) і зовнішню (санкції) небезпеку, що підштовхнуло їх до переходу на бік опозиції. Отже, протести, які припадають на середину терміну президентських повноважень, є менш загрозливими, ніж ті, які припадають на кінець каденції.

«Вертикальні загрози» – це єдність та організованість опозиції і масова мобілізація знизу. У 2004 р. опозиція діяла більш злагоджено, а головне – мала єдиного лідера, що виступав опонентом діючої влади. У 2013–2014 рр. опозиція діяла неефективно (не мала ні плану виходу із кризи, ні плану відсторонення В. Януковича від влади), тобто не налагодила альтернативної координації та була представлена трьома лідерами, кожен із яких планує брати участь у виборах президента. У 2013–2014 рр. роль рушія протестів виконував Майдан, що найбільш виразно виявилось 21 лютого 2014 р., коли він відкинув черговий компроміс із В. Януковичем і наполіг на негайній відставці президента.

Здатність людей масово вийти на вулицю і у 2013 р., і у 2004 р. не була врахована ні соціологами, ні опозицією, ні владою. Проте якщо у 2004 р. опозиція та молодіжні організації до протестів заздалегідь готувалися, то у 2013 р. перший спалах масових протестних акцій відбувся спонтанно. Якби влада не застосувала силу в ніч із 30 листопада на 1 грудня, то невідомо, чи Майдан мобілізував би таку велику кількість людей і був би тривалим. Отже, масова мобілізація 2013 р., на відміну від 2004 р., не була зумовлена ні розколом еліт (аргумент П. Д'Анієрі (D'Anieri, 2006) [7, р. 336–338]), ні «вкраденими» виборами, ні погіршенням матеріального становища громадян. Народний протест став наслідком «вкрадених очікувань», тобто впливу постматеріальних чинників, що змушує переглянути деякі усталені погляди на причини масової мобілізації.

«Горизонтальні загрози» – це розкол в оточенні діючого президента і перехід силових структур на бік опозиції. Для виживання автократів горизонтальні загрози вважаються більш важливими, ніж вертикальні. За умови масових протестів знизу здатність автократа залишатися при владі значною мірою залежить від позиції оточення і силових структур – поліції, армії, органів безпеки. Важливими складовими успіху «Помаранчевої революції» були три чинники: а) розкол в оточенні президента Л. Кучми, зокрема перехід Київського міського голови О. Омельченка та «олігархів» на бік опозиції; б) відмова частини керівництва СБУ, армії і міліції силою придушувати протести; в) розпад пропрезидентської більшості у парламенті. У 2013 р. опозиція виявилася нездатною запропонувати умови, на яких олігархи, «силовики» та частина фракції Партії регіонів (ПР) у парламенті, а також залежні від неї позафракційні депутати змогли б перейти на її бік. Очікуваного «бунту олігархів» [8], як і масового виходу депутатів із фракції ПР у парламенті, не відбулося, аж до провалу чергової спроби силової «зачистки» Майдану.

Додатковими чинниками тривалого збереження трьох ключових стовпів влади слід вважати відсутність єдиного опозиційного лідера й загрозу покарання з боку патрона.

Ні Майдан, ні опозиція не висунули єдиного харизматичного лідера, який міг би дати достатні гарантії безпеки «олігархам», силовикам і провладним депутатам для переходу на бік опозиції. З другого боку, залякування депутатів із фракції ПР, про що повідомляли колишні її члени [9; 10], довгий час стримували розкол фракції. Іншими словами, доки ціна переходу на бік опозиції здалася вищою, ніж ціна виходу із патронажної мережі президента В. Януковича, доти цілісність трьох стовпів влади залишалася непорушною. До того ж В. Янукович має партію, яка домінує в парламенті та контролює більшість обласних і районних рад, а Л. Кучма не мав власної парламентської партії та спирався на кілька олігархічних кланів. Розкол в оточенні президента Л. Кучми, як і невтручання «силовиків» у протести, підштовхнув депутатів у ВР до прийняття рішення щодо визнання другого туру президентських виборів недійсним та наступного реформатування більшості, що відкривало шлях до політичного компромісу. Натомість збереження цілісності фракції ПР, лояльність олігархів і «силовиків» більш тривалий час забезпечували В. Януковичу підґрунтя для збереження влади.

Нарешті, третя умова – вибори. З одного боку, «вкрадені» вибори полегшують мобілізацію, а з другого – дають можливість розв'язати кризу. «Вкрадені» вибори стали поштовхом до масових акцій протесту у 2004 р., а рішення Верховного суду про повторне голосування другого туру президентських виборів, на яке погодились обидва кандидати, дозволило подолати кризу мирним шляхом. У 2013 р. поштовхом до протестів стало рішення уряду М. Азарова призупинити підготовку до підписання Угоди про Асоціацію (УА) з ЄС. Це рішення, як і спроба силового розгону Майдану, спровокувало кризу, але відсутність виборів та повна залежність судової влади від адміністрації президента не дозволили вирішити її інституційним шляхом. Якщо в суспільстві бракує інституційних механізмів виявлення невдоволення громадян і розв'язання конфліктів, то таке невдоволення, як і перебіг конфліктів, може набувати насильницьких форм. Саме це трапилося 19 січня та 19–20 лютого 2014 р., коли протестувальники вдалися до актів політичного насилля. Однак воно не було ініційоване Майданом. До того часу, поки влада не розв'язала терор проти учасників протестів і не вдалася до застосування вогнепальної зброї, протест відбувався в мирній формі.

Міжнародний контекст української кризи

Чому ж Захід так довго зволікав із застосуванням санкцій до керівництва України? Це питання вже обросло значною кількістю спекуляцій, починаючи з небажання псувати відносини з Росією і закінчуючи виробленням буцімто якогось «геополітичного консенсусу» щодо того, у чий зоні відповідальності має перебувати Україна. Остаточну відповідь ми навряд чи почуємо з уст західних політиків або дипломатів. Проте якщо поглянути на всі попередні дії США та ЄС відносно України, то виглядає так, що: а) у ЄС справді не було плану «Б» на випадок зриву УА з Україною, б) у ЄС немає чіткої стратегії стосовно Росії, а США обмежувались лише заявами. У часи президентства Б. Обама Україна, за словами колишнього посла США в Україні С. Пайфера, була «ледь помітна на американському радарі», а в ЄС, хоч і розчаровані невідписанням Угоди про асоціацію, однак не поспішали радикально змінювати політику «залучення» політикою ізоляції, що виявилось в запевненнях про те, що двері для України й далі залишатимуться відкритими. Врешті, Захід також виявився заскочений кризою в Україні. У цих умовах ні у Брюсселі, ні у Вашингтоні не хотіли погіршувати й без того хитке становище нашої держави. Іншими словами, Захід віддавав перевагу еволюційному варіанту розвитку подій перед революційним. Тут треба мати на увазі, що такі дії Заходу продиктовані не стільки турботою чи байдужістю до долі українців, скільки прагненням забезпечити власну безпеку. Впровадження санкцій змінило б баланс сил в Україні – послабило владу В. Януковича та посилює становище опозиції. Це, своєю чергою, могло б спонукати

В. Януковича, а з ним і В. Путіна, до радикальних кроків і повної втрати контролю над ситуацією. Зміщення В. Януковича, яке б мало наслідком занурення у хаос 45 млн. громадян країни, що має спільний кордон із ЄС, було б найменш відповідальним кроком Заходу. В умовах, що склалися, спочатку заступник держсекретаря США В. Нунланд, а згодом сенатори К. Мерфі та Дж. Маккейн чітко визначили межі, які В. Януковичу не можна перетнути. Якийсь час здавалося, що президент почув їх месиджі. Візові санкції США проти двох десятків українських урядовців були оголошені лише тоді, коли на вулицях Києва загинуло понад 100 осіб. Зважаючи на фактичний колапс влади, що настав після подій 19–20 лютого 2014 р., ЄС так і не впровадив санкцій. Водночас, Канада ввела і посилювала санкції проти окремих урядовців.

Чому ж США та ЄС так довго говорили про санкції, але не поспішали їх застосувати? Тут є принаймні кілька причин. Перша: на Заході домінує переконання, що «залучення», тобто постійні контакти навіть із диктатором, є більш корисним механізмом контролю, ніж «ізоляція». Друга: вважається, що не власне санкції, а загроза їх упровадження є більш дієвим інструментом впливу. Третя: у стосунках з Україною ЄС використовує консервативний сценарій, тобто докладає зусиль, щоб загасити кризу, а не змінювати баланс сил на користь однієї сторони. Подібні дії, перш за все, зумовлені турботою про власну безпеку, традиційною орієнтацією на Росію і, що не менш важливо, використанням грошей українських олігархів задля підтримки своєї економіки. Лише Канада, яка має менше геополітичних амбіцій та не потребує тісної взаємодії з Росією, вела себе більш рішуче і послідовно. Якби В. Янукович втримався при владі й після 2015 р., то Захід, на наше переконання, і далі працював би із «законно обраним президентом», аби тільки не проливалася кров й вибори не були відверто «вкрадені».

Віктор Янукович, зі свого боку, підписавши у Москві декілька угод, намагався перекласти на президента Росії проблеми свого збереження при владі. Які обіцянки при цьому були надані Путіну в обмін на знижку на газ та \$15 млрд. кредиту – невідомо, але ми знаємо, що тепер Росія контролює майже 50% зовнішнього боргу України [11]. Допоки стратегічні інтереси В. Путіна і В. Януковича співпадали, український президент міг розраховувати на підтримку Кремля. Але переконавшись, що В. Янукович не здатний «навести лад» в Україні, В. Путін запустив план дезінтеграції країни.

Увівши у гру Кремль, Янукович посилив свої позиції перед «м'яким» Заходом, але послабив їх, як і становище всієї країни, перед «жорстким» Путіним. Для останнього зупинка руху України на зближення з ЄС є лише тактичним кроком для отримання повного контролю над нашою країною. Власне, В. Янукович міг би залишатись інструментом у руках Путіна ще принаймні до 2015 р., якби не Майдан. Стратегічні помилки В. Януковича не вирішили питання його особистої безпеки, але поставили під загрозу цілісність і суверенітет держави. Остаточна втрата Україною суб'єктності на міжнародній

арені є чи не найбільшим фіаско діяльності В. Януковича на посаді президента.

Чому В. Янукович, урешті-решт, втратив владу?

Усунення В. Януковича від влади зумовлене кількома факторами:

1) режим програв інформаційну війну. Протягом усього періоду політичної кризи в Україні діяли три інформаційні ТВ-канали і два Інтернет-канали, що вели постійну трансляцію наживо із Майдану. Завдяки мобільному зв'язку та Інтернету підтримувалася постійна суспільна комунікація;

2) після прийняття 16 січня 2014 р. «законів про диктатуру» 11 областей України фактично вийшли з-під контролю влади. У країні виникло двовладдя, що є ознакою революційної ситуації;

3) доки три ключові стовпи влади були міцними, Майдан не становив загрози для режиму. Владна вертикаль похитнулася після третьої невдалої спроби силового розгону Майдану 19–20 лютого 2014 р. Спочатку новопризначений голова Київської міської державної адміністрації, член Партії регіонів В. Макеєнко заявив про підтримку киян, потім «посипалася» фракція ПР у парламенті, що дало можливість створити нову парламентську більшість і прийняти важливе рішення про припинення «антитерористичної операції» та повернення спецпідрозділів Міністерства внутрішніх справ у місця постійної дислокації;

4) попри чергову зміну керівництва Збройних сил України існувала постійна небезпека того, що офіцери не виконають наказу. Однак армія не була втягнута у конфлікт, а спецпідрозділи «Беркуту» і внутрішніх військ показали себе менш дієздатними, ніж оборонці Майдану;

5) сила духу людей виявилася вищою за весь апарат безпеки режиму і підтримку Путіна. Ця «впертість в істині» відіграла вирішальну роль у перемозі Майдану.

Стислий підсумок дискусії щодо особливостей прояву кризи подано в табл.

Порівняння кризи 2004-го і 2013-2014 рр. в Україні		
Фактор	Криза 2004	Криза 2013-2014
Привід	«Вкрадені» вибори	Рішення уряду призупинити процес підготовки до підписання Угоди про Асоціацію з ЄС
Мобілізація	Організована опозицією, молодіжними громадськими організаціями; політизована	Спонтанна; неполітична/згодом політизована
Реакція влади	Ненасильницька	Насильницька
Учасники	Переважно середній клас	Початково студенти; різні верстви населення
Провладна еліта	Розколота	Цілісна
Опозиційна еліта	Цілісна	Роз'єднана («триголова»)
Харизматичний конкурент	Був	Немає
Тривалість	17 днів (від 22.11.2004 до 08.12.2014)	90 днів (від 22.11.13 до 22.02.2014 - найбільш тривала за всю історію незалежної України)
Вирішення	Інституціоналізована шляхом міжнародного посередництва і політичного компромісу	Розв'язана переформатуванням парламенту і відстороненням керівництва країни від влади
Посткризова ситуація	Зміна влади, але збереження режиму	Зміна влади з перспективою зміни режиму

Джерело: Власна розробка автора

Що має зробити Захід?

Західна політика «залучення» та «висунення умов» в обмін на підписання Угоди про Асоціацію з В. Януковичем зазнала поразки. Після початку протестів Захід припустився принаймні двох нових помилок. По-перше, непослідовність у питанні застосування санкцій дозволила В. Януковичу ще протягом трьох місяців залишатися при владі. ЄС і США вважали, що погрози санкцій будуть дієвішими, ніж власне санкції. Подібна позиція виявилася помилковою. Якби Сполучені Штати та Євросоюз почали розслідування фінансових зловживань «Сім'ї» у своїх країнах, то це, імовірно, підштовхнуло б олігархів перейти на бік опозиції й уникнути кровопролиття. У 2014 р. на відміну від 2004 р. олігархи займали вичікувальну позицію протягом усього періоду кризи. По-друге, США і ЄС на словах підтримували народ України, а насправді намагалися не порушити геополітичної рівноваги з Росією, де Україні, з Угодою чи без неї, була відведена роль буфера. Попри численні заклики експертів та інтелектуалів почати діяти, європейські політики не наважилися розгнівити Путіна. Цей моральний релятивізм єврократів коштував Україні понад сотню загиблих і кілька сотень скалічених життів.

Перемога Майдану мала б стримати імперські амбіції Путіна, а повернення України на демократичний шлях розвитку – посилити безпеку Європейського Союзу. Щоб не допустити в Україні розгортання грузинського сценарію, Захід повинен надати Україні гарантії безпеки і вимагати від Росії, як підписанта Будапештського меморандуму, підтвердити територіальну цілісність і непорушність кордонів України. Водночас, США та ЄС мають провести розслідування фінансових зловживань режиму Януковича і повернути виявлені в своїх країнах кошти українському народу. Такий крок був би демонстрацією не лише доброї волі, а й підтримав би ослаблену фінансову систему України перед тиском Росії. Крім того, скасування в'їзду в'їзду в Сполучені Штати та Євросоюз було б реальним кроком підтримки українських громадян. Якщо ЄС справді бажає бачити Україну в об'єднаній Європі, він повинен виправити помилку, допущену після «Помаранчевої революції», – заявити про те, що із підписанням УА Україна отримує перспективу членства в ЄС. Наявність такої перспективи стимулювала посткомуністичні еліти східно-європейських і балтійських країн до необхідних реформ, а відсутність – гальмувала їх проведення [12].

Висновки:

1. Масова мобілізація (протестні акції) є необхідною, але недостатньою умовою зміни режиму. Організаційний потенціал влади у 2014 р. виявився вищим, ніж у 2004 р., що спричинило найбільш тривалу і найгострішу кризу в історії незалежної України. Перед В. Януковичем не стояла проблема ні формального продовження повноважень, ні пошуку наступника, яка стояла перед Л. Кучмою у 2004 р. Владна вертикаль дала тріщину лише після третьої невдалої спроби силового розгону Майдану. Після цього В. Янукович втратив імідж дієздатного патрона, і владна вертикаль «посипалася» буквально за добу.

2. Події кінця 2013-го – початку 2014 рр. почали називати революцією. І справді, ці події, так само, як і події 2004 р., мають ознаки революції. Проте чи є вони революцією можна стверджувати не за фактом, а за наслідками. Поки що можна говорити про політичну кризу, масовий протест із елементами політичного насилля – з одного боку, і застосування державно вмотивованого терору, розкол еліт та дуалізм влади – з другого. Криза зупинилася після створення нової більшості в парламенті та втечі В. Януковича з Києва.

3. Повернення до Конституції 2004 р., звільнення Ю. Тимошенко і всіх затриманих активістів, а також прийняття пакету законів, спрямованих на подолання наслідків кризи, дає підстави поступово демобілізувати Майдан і вивести країну із кризи. Повернення до Конституції 2004 р. дозволить демонтувати суперпрезидентську систему влади і повернутися до практики розділеного правління, яка існувала в Україні від 2006-го до 2010 рр.

Література

- Hale H. Regime Cycles: Democracy, Autocracy, and Revolution in Post-Soviet Eurasia / H. Hale // *World Politics*. – 2005. – Vol. 58. – No 1. – P. 133–165.
- Levitsky S., Way L. *Competitive Authoritarianism. Hybrid Regimes after the Cold War* / S. Levitsky, L. Way. – Cambridge: University Press, 2010 – 517 p.
- Мацієвський Ю. Україна після Вільнюса: як виживатиме режим / Ю. В. Мацієвський // *Критика*. – 2013. – Число 7-8. – С. 6–9.
- Geddes B. What Do We Know About Democratization After Twenty Years / B. Geddes // *Annual Review of Political Science*. – 1999. – Vol. 2. – P. 115–144.
- Shedler A. The Institutionalism in the Study of Authoritarian Regimes [Electronic resource] / A. Shedler. – Access mode: <http://libreriace.com/librospdf/DTEP-215.pdf>
- McFaul M. Transitions from Post-Communism / M. McFaul // *Journal of Democracy*. – 2005. – Vol. 16. – No 3. – P. 5–19.
- D'Anieri P. Explaining the Success and Failure of Post-Communist Revolutions / P. D'Anieri // *Communist and Post-Communist Studies*. – 2006. – Vol. 39. – Issue 3. – P. 331–350.
- Скок А. Бунт олігархов [Електронний ресурс] / А. Скок. – 2013. – Режим доступу: <http://www.zavtra.ru/content/view/bunt-oligarhov/>
- Регионал Марков: Фракція Партии регионов держится лишь на страхе [Електронний ресурс]. – 12.09.2013. – Режим доступу: http://news.liga.net/video/politics/898867/regional_markov_fraktsiya_partii_regiionov_derzhitsya_lich_na_strakhe.htm
- Богословська: Із Партії регіонів хочуть вийти 60 людей, але їм погрожують [Електронний ресурс]. – 21.12.2013. – Режим доступу: http://tvi.ua/new/2013/12/21/bohoslovska_iz_partiyi_rehioniv_khochut_vyyuti_60_lyudey_ale_yim_pohrozhuut
- Умланд А. Четыре измерения украинской интеграции в Европу [Електронний ресурс] / А. Умланд. – 2013. – Режим доступу: <https://www.academia.edu/1210000/>

Стаття надійшла до редакції 10 грудня 2013
(оновлена на етапі підготовки до друку)

References

- Hale, H. (2005). Regime Cycles: Democracy, Autocracy, and Revolution in Post-Soviet Eurasia. *World Politics*, 58(1), 133-165.
- Levitsky, S., & Way, L. (2010). *Competitive Authoritarianism. Hybrid Regimes After the Cold War*. Cambridge: University Press.
- Matsiyevsky, Y. (2013). Ukraine after Vilnius: What is the survival strategy for regime? *Krytyka (Critics)*, 7-8, 6-9 (in Ukr.).
- Geddes, B. (1999). What Do We Know About Democratization after Twenty Years. *Annual Review of Political Science*, 2, 115-144.
- Shedler, A. (2009). *The Institutionalism in the Study of Authoritarian Regimes*. Retrieved from <http://libreriace.com/librospdf/DTEP-215.pdf>
- McFaul, M. (2005). Transitions from Post-Communism. *Journal of Democracy*, 16(3), 5-19.
- D'Anieri, P. (2006). Explaining the Success and Failure of Post-Communist Revolutions. *Communist and Post-Communist Studies*, 39(3), 331-350.
- Skock, A. (2013, December). Rebellion of oligarchs. *Zavtra (Tomorrow)*. Retrieved from <http://www.zavtra.ru/content/view/bunt-oligarhov/> (in Russ.).
- Markov, I. (2013, September 12). *The PR faction is kept together only by fear*. Retrieved from http://news.liga.net/video/politics/898867/regional_markov_fraktsiya_partii_regiionov_derzhitsya_lich_na_strakhe.htm (in Russ.).
- Bohoslovska, I. (2013, December 21). *The Party of Regions would be willing to leave 60 people, but they are threatened*. Retrieved from http://tvi.ua/new/2013/12/21/bohoslovska_iz_partiyi_rehioniv_khochut_vyyuti_60_lyudey_ale_yim_pohrozhuut (in Ukr.).
- Umland, A. (2013). *Four dimensions of Ukraine's integration into Europe*. Retrieved from <https://www.academia.edu/1210000/> (inUkr.)

Received 10.12.2013
(Updated during preparation for publication)

Триває передплата наукового журналу

«Економічний часопис-XXI»

на 2014 рік!